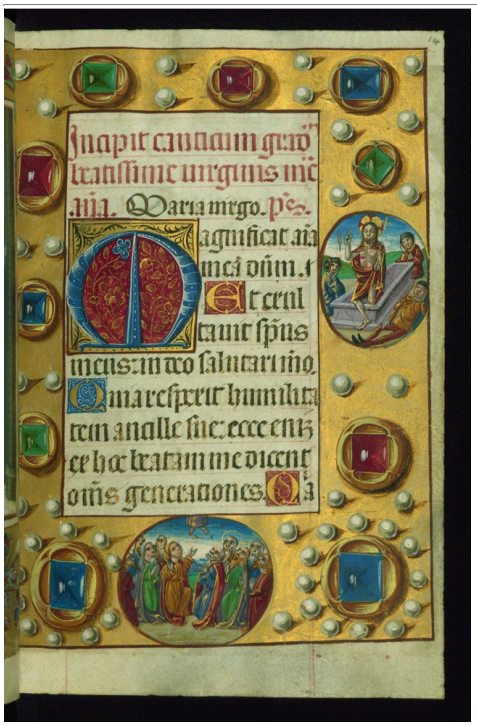

El Libre d’Hores de Montblanc: El llegat de la família Marçal

Autor: Sergi Turiella
Data de publicació: 01-12-2025

Sergi Turiella ens presenta la important troballa, en un museu dels Estats Units, del Llibre d’Hores, que ara sabem, gràcies a les seves recerques a la xarxa i el seu treball de camp, que havia pertangut a la família Marçal de Montblanc.

Aquest 2025 hem pogut identificar el Llibre d’Hores escrit en llatí que hauria pertangut al llinatge dels Marçal de Montblanc. Actualment, es troba dipositat al Museu d’Art The Walters de Baltimore, als Estats Units, i es pot localitzar amb la signatura del Manuscrit 420. Tal com assenyala la seva fitxa, estava catalogat amb el nom d’Almugàver i, malgrat que se’n suposava l’origen català, no es podia concretar a quina família havia pertangut ni en quin lloc s’havia fet servir. Si fem la recerca d’Almugàver, ens adonem que era el cognom de mare del poeta Joan Boscà i Almogàver (Barcelona, 1490 – Perpinyà, 1542). Per això cal explicar el procés que ens ha portat a fer aquesta troballa sobre els Marçal.

Normalment, els especialistes compten amb una certa documentació sobre la procedència dels manuscrits, però en aquest cas sembla prou migrada. Podem destacar-ne aspectes tècnics en la confecció, l’estil, l’art i factura, que es poden deduir del mateix document. D’aquesta manera, la informació recollida atorgava al Llibre d’Hores una datació del segle XVI. A més a més, es considerava que provenia de la casa dels Ayala, d’acord amb una inscripció inicial. Els Ayala es diu oficialment que és una família arrelada al País Basc. Per què aquestes imprecisions, tal vegada habituals? El motiu és que el manuscrit ha estat traslladat d’un suport més antic cap a un altre de més modern. És un llibre de tapa dura, amb les tanques metàl·liques, però a les seves pàgines hi han estat enganxats els fulls del manuscrit original. Cal fer esment que, quan en faltaven, s’havien reimprès, algunes només amb el text, i altres fetes de nou amb les vores i els motius decoratius d’estil renaixentista.

Una part de la descripció trobada a internet deixa algunes preguntes obertes: «Aquest llibre d'hores es va produir ca. 1510-1520 per a un membre de la família catalana Almugàvar (o Almogàver), l'escut de la qual apareix al llarg del

manuscrit en les luxoses miniatures de pàgina completa. Hi ha vint-i-sis miniatures policromades a tota la pàgina (tres en falten), de les quals sis van ser eliminades de l'estructura original de coixí després que porcions de les miniatures fossin extirpades i, després, tornades al manuscrit, havent estat enganxades a folis pesats de cartes. També hi ha divuit «incipits» de pàgina completa, tres dels quals inclouen vinyetes historiades, i nombrosos folis amb vores florals elaborades. Un nombre significatiu de dies festius associats a Barcelona ajuden a reforçar l'atribució espanyola del manuscrit, tot i que l'estil de la decoració està clarament influenciat pel disseny flamenc contemporani». L'escut és Almugàvar? Es tracta dels Marçal? Estaven emparentats? L'estil decoratiu principal del llibre ens porta al segle XV, i és català. La influència flamenca es troba a les pàgines renaixentistes? Per descomptat, aquí l'atribució espanyola és una manipulació que sobreescriu la realitat històrica catalana.

Com ha esdevingut aquesta identificació de persones i de lloc? Gràcies a diferents línies de recerca: una ha estat la temporal i l'altra, el mateix manuscrit. Des de la perspectiva temporal, hem pogut estirar el fil de manera casual, diria que providencial. En aquest cas, és molt important el treball de camp: anar al lloc per conèixer l'entorn, cercar els senyals encara presents a la memòria dels historiadors i dels mateixos monuments. Ja havíem estat abans a Montblanc, però l'oportunitat d'aprofundir en la seva història ens la va donar una visita organitzada. El sindicat de la Federació d'Estalvi de Catalunya va fer una trobada a la ciutat i va encarregar a l'Oficina de Turisme una ruta per als socis. Cal agrair les explicacions detallades de la nostra guia, i la seva dedicació, quan ens acompanyava per tots els racons de Montblanc.

La ruta ens va permetre visitar els diferents edificis gòtics de la ciutat. Entre aquests, s'hi trobaven l'església de Sant Marçal, amb l'escut a la porta; la de Sant Miquel, amb el seu magnífic teginat; i la de Santa Maria, amb la capella dels Marçal i Alenyà dedicada a Sant Bernat i Sant Bernabé. L'esplendor del segle XV s'escampava per les seves parets, i allà es mostraven els escuts de les famílies Marçal i Alenyà, els quals apadrinaven les construccions. A més de destacar enmig dels seus ciutadans, també ho feien per la seva creença, a profit seu i de les seves ànimes. Hom es meravella d'aquestes obres d'art.

La impressió gravada a la memòria ens va portar al següent pas. Setmanes més tard, estàvem mirant un grup d'internet dedicat a les miniatures i les il·lustracions dels manuscrits. El text mostrava les dades de la pàgina escollida dintre del Llibre d'Hores. Aquesta estava dedicada a la llegenda de Sant Jordi. El paisatge i els motius vegetals serien prou familiars per als entesos, i més si s'identificaven els voltants de la Conca de Barberà. L'assignació a un anònim noble Almogàver feia més segur l'origen català. El senyal més determinant era l'escut que hi havia dibuixat, i que ens ha permès determinar amb seguretat la vinculació del manuscrit amb la família Marçal. Un escut quarterat amb dos camps per a la senyera, i els altres dos amb l'escut dels Marçal. Una ala de color blau, apuntant cap avall, sobre un fons de color daurat, i amb una bordura interior de color blau en forma de merlets. Amb els ulls ben oberts, podíem connectar els dos esdeveniments amb la identificació plena d'aquest manuscrit. Aquesta casualitat temporal, o providencial, ens permet aprofundir en la història d'aquesta Llibre d'Hores. Les caplletres destaquen les inicials dels Marçal, però també trobem que les A amb fons blau poden assenyalar també els Alenyà. Amb aquestes noves claus, podem estudiar amb més coneixement l'origen d'aquest document i retrobar aquest tresor, allunyat molt de temps de la nostra cultura.

Contemplant per internet el document, podem adonar-nos de la composició i manteniment del llibre com un tresor familiar que es va conservar tan bé com es va poder. Es van arranjar les parts fetes malbé i, potser, es va fer alguna alteració en l'ordre original de les pàgines. A més a més, les pàgines noves segueixen un estil renaixentista que atorga una datació final al segle XVI. Però la datació inicial es pot fer sens dubte a la segona meitat del segle XV.

Com s'apunta a l'estudi del manuscrit, el calendari religiós i les festivitats segueixen el temps de Barcelona i, per tant, de Catalunya. L'ordre de les pàgines il·lustrades és el següent: Presentació de Maria pujant les escales. La Resurrecció de Crist. L'Ascensió de Maria. Després, l'Anunciació, la Visitació, la Nativitat, l'Anunci als Pastors, i l'Adoració dels Reis Mags. Continuem amb la Candelera, la Coronació de Maria i la Trinitat. Trobem Jesús ensenyant al Temple, una pàgina que pot ser el miracle de Llàtzer, però diria que és la curació de la filla del publicà, la Passió de Crist i la coronació de Maria pels Arcàngels com a mare de Saviesa. Després, ja hi apareix el santoral català, per parelles a cada plana. Sant Benet i Sant Bernat. Sant Onofre i Maria Egipcíaca. Sant Francesc i Sant Antoni de Pàdua. Sant Miquel i Rafael amb Tobies. Els cinc Arcàngels amb la corona. Sant Sebastià acompanyat de Santa Anna, Maria i Jesús. Sant Jordi matant el drac i la Princesa. Santa Caterina i Eulàlia. Santa Magdalena amb el Grasal i Santa Marta amb la Tarasca. Sant Jeroni i Sant Antoni Abat. Sant Cosme i Damià. Sant Cristòfol i Santa Helena amb la Veracreu. La Verònica amb la Santa Faç. I acaba amb el Calvari i les Tres Creus.

És interessant fer l'exposició del santoral i de les escenes, perquè les composicions estan centrades més en la figura de Maria i, per tant, podem deduir que el Llibre d'Hores estaria adreçat a una propietària. Si el manuscrit està assignat a la família Almugàver, i aquest era el cognom de la mare de Joan Boscà, com hem esmentat abans, això ens portaria a

l'atribució d'una dama noble. Pels escuts, trobem la família Marçal. Podem entendre que els Almugàver i els Marçal eren el mateix llinatge, i que, si el Llibre arriba als Ayala, aquests també eren Marçal i Almugàver? Així, doncs, d'origen català.

Cal agrair al Museu The Walters que hagi conservat tant bé aquest manuscrit i que els avenços tecnològics actuals ens permetin contemplar-lo des de la distància. De la mateixa manera que les tombes dels Comtes d'Urgell es poden replicar per ensenyar-les al mausoleu del monestir de les Avellanes, també seria molt interessant poder tenir un facsímil disponible a la ciutat de Montblanc. Aquest seria el nostre desig i l'esperança de recuperar una part del nostre esplendorós passat. A més a més, aquesta troballa dóna pas a noves preguntes que apareixen estirant el fil d'aquest document excepcional.

Sergi Turiella

Sant Boi de Llobregat, 30 de juny del 2025.

BIBLIOGRAFIA I FONTS

- Oficina de Turisme de Montblanc: https://www.montblancmedieval.cat/

https://www.montblancmedieval.cat/montblanc/historia/creixement-s-xii-xiv

- Museu The Walters. Baltimore. USA.

https://art.thewalters.org/object/W.420/

- Fitxa del Museu d'Art The Walters. Manuscrit W. 420.

- Hores Almugavar, artista espanyol – 1510-1520. 7/8 x 5 1/4 polzades. (20 x 13.4 cm) Sant Jordi matant el drac i la frontera decorativa amb escuts d'armes i motius florals i faunístics, fol. 269v.

https://www.loc.gov/resource/gdcwdl.wdl_13006/?st=gallery

- Església de Sant Marçal:

https://www.catalunyamedieval.es/esglesia-de-sant-marcal-montblanc-conca-de-barbera/

https://www.montblancmedieval.cat/que-fer/monuments-1/religiosos/antiga-esglesia-de-sant-marcal?set_language=ca

- Església de Santa Maria. Parròquia.

https://www.santamariamontblanc.cat/benvinguts/

- Wikipèdia

Joan Boscà i Almogàver. https://ca.wikipedia.org/wiki/Joan_Bosc%C3%A0_i_Almog%C3%A0ver .
https://en.wikipedia.org/wiki/Juan_Bosc%C3%A1n_Almog%C3%A1ver .